

Herkenning van Vorkstaartmeeuwen *Xema sabini* in de hand op het strand

IDENTIFICATION OF SABINE'S GULLS IN THE HAND DURING BEACHED BIRD SURVEYS

Kees (C.J.) Camphuysen & Rob van Bemmelen

Tijdens olieslachtoffertellingen worden we veelvuldig geconfronteerd met natte, zanderige, met olie besmeurde, of gewoon incomplete resten van vogels. Zeldzame soorten die moeilijk van algemenere zijn te onderscheiden worden gemakkelijk over het hoofd gezien. Omgekeerd is de wens soms de vader van de gedachte en wordt een zeldzame soort gemeld, terwijl het om iets heel gewoons gaat. Jan den Ouden vond op 25 november 2011 op Vlieland de verformfaaide resten van een (complete) juveniele Vorkstaartmeeuw *Xema sabini*. Hij bewees de vondst met foto's, waar menigeen tweemaal naar moest kijken om overtuigd te raken van de determinatie als Vorkstaartmeeuw (Fig. 1).



Figuur 1. Vorkstaartmeeuw *Xema sabini* juveniel, Vlieland 25 november 2011
Juvenile Sabine's Gull, Vlieland, 25 Nov 2011 (J.E. den Ouden)

De Vorkstaartmeeuw is zo'n soort waarvan aangespoelde exemplaren gemakkelijk over het hoofd gezien kunnen worden. Verwarring met de veel algemenere (juvenile) Drieteenmeeuw *Rissa tridactyla* ligt voor de hand. De Club van Zeetrekwaarnemers registreerde tussen 1972 en 2009 518 Vorkstaartmeeuwen tegen 616.425 Drieteenmeeuwen (verhouding 1: 1200; archief NZG/CvZ). Tellers van dode vogels op het strand vonden in dezelfde periode een verhouding van 1: 4000 (4 Vorkstaartmeeuwen op 15.415 Drieteenmeeuwen; archief NZG/NSO). Voor twee exemplaren werd overigens nooit overtuigend bewijs overgelegd. Het is niet zo dat strandtellingen een getrouwe afspiegeling zijn van wat zeetrekwaarnemers aan de kust zien langstrekken, maar toch zouden aangespoelde Vorkstaartmeeuwen wel eens algemener kunnen zijn dan dit kleine aantal gemelde dieren doet vermoeden.

Vorkomen en vondsten langs de Nederlandse kust

Vorkstaartmeeuwen worden van augustus tot december in kleine aantallen langs de Nederlandse kust gezien (NZG/CvZ, www.trektellen.nl); het ene jaar meer dan het andere (Boele & van Winden 2011). Eind september-begin oktober is meestal de beste periode voor deze soort, die uit Arctische broedgebieden afkomstig is en ver ten zuiden van de evenaar overwintert (Stenhouse *et al.* 2011). Vorkstaartmeeuwen langs de Nederlandse kust zijn vermoedelijk afkomstig uit het Canadese Arctische gebied (Blomqvist & Elander 1981; Glutz von Blotzheim & Bauer 1982). Westkapelle is één van de beste plekken om Vorkstaartmeeuwen te zien langstrekken, maar alleen op de oostelijke Waddeneilanden zijn wel eens meer dan 10 exemplaren op een dag waargenomen (Ameland 14 september 2004, Terschelling 12 oktober 1997); op geen van de andere Nederlands telposten is dat ooit gelukt. Tijdens olieslachtoffertellingen werden op 2 januari 1980 (Terschelling), 30 september 2007 (Texel), 22 december 2008 (Callantsoog) en 25 op november 2011 (Vlieland) dode Vorkstaartmeeuw gemeld; alleen de tweede en de vierde zijn voldoende gedocumenteerd. De organen van het dier van Texel waren helaas verrot, maar er konden biometrische gegevens verzameld worden (Tabel 1).

Op 11 september 2009 werd een adulte Vorkstaartmeeuw in een Texels weiland gevonden. Dit dier was uitwendig gaaf, maar ook hiervan bleken de organen deels vergaan te zijn. Het was een hormonaal actief wijfje dat nog nooit eieren had gelegd. Dit dier werd op het NIOZ opgemeten (Tabel 1) en door Kees Roselaar gesexed; delen van de huid liggen nu in Naturalis (Leiden).



Figuur 2. Adult zomerkleed Vorkstaartmeeuw *Adult summer plumage Sabine's Gull*; Texel, 11 Sep 2009 (C. J. Camphuysen)



Figuur 3. Gevorkte staart en geschubde mantel van juveniele Vorkstaartmeeuw *Forked tail and upperwing pattern of juvenile Sabine's Gull Texel 30 Sep 2007* (CJ Camphuysen).

Tabel 1. Biometrische gegevens van twee Vorkstaartmeeuwen van Texel, juveniel 30 sep 2007, adult 11 sep 2009 *Biometrics of two Sabine's Gulls found at Texel, juvenile 30 Sep 2007, adult 11 Sep 2009* (CJ Camphuysen).

Maat	juveniel	adult	Omschrijving <i>description</i>
Sn1	25.7	24.4	Snavel tip tot veerrand <i>bill tip to feathers</i>
Sn2	13.0	13.6	Snavel tip tot neusgat <i>nalespi</i>
Snh1	7.5	7.9	Snavelhoogte basis <i>bill depth base</i>
Snh2	7.1	8	Snavelhoogte gonys <i>bill depth gonys</i>
Kop	65	65	Kop+ snavel <i>head and bill</i>
Tarsus L	33	34	Loopbeen links <i>tarsus left</i>
Tarsus R	33	34	Loopbeen rechts <i>tarsus right</i>
Vleugel L	271	274	Gestreckte handvleugel L <i>stretched, flattened wing left</i>
Vleugel R	271	274	Gestreckte handvleugel R <i>stretched, flattened wing right</i>
Staart	102		Staart van wortel tot uiterste staartpen, tail length
Staartvork	23		Staart van top kortste tot langste staartpen <i>fork depth</i>
Gewicht		125	Gewicht bij vondst <i>mass when found</i>

Verwarring met andere soorten; onderscheidende kenmerken

Zowel in het veld als in de hand is verwarring met een juveniele Drieteenmeeuw de meest voor de hand liggende vergissing. Een gave Vorkstaartmeeuw op het strand zal niet gauw voor een andere meeuw worden aangezien (Figs. 2-3), maar incomplete resten of smerige vogels zijn moeilijker te herkennen. In theorie zou een juveniele Dwergmeeuw *Hydrocoloeus minutus* ook problemen kunnen opleveren. De donkergrijze subterminale vlekken op de binnenste handpennen en op de armpennen van jonge Dwergmeeuwen (veren die bij Vorkstaartmeeuwen juist sneeuwwit zijn) maken dat minder waarschijnlijk. Verwarring met een juveniele Ross' Meeuw *Rhodostethia rosea* ligt dan eerder voor de hand vanwege de veel wittere achtervleugel bij deze soort.

Diagnostische kenmerken waarmee Vorkstaartmeeuwen in de hand kunnen worden onderscheiden van jonge Drieteenmeeuwen zijn het relatief kleine formaat, de geringe snavelhoogte, de duidelijk gevorkte staart (verschil tussen langste staartpen (6) en kortste, centrale staartpen (1) in elk geval 15-30mm, meestal >20mm, Cramp 1983; Fig. 3), witte binnenste handpennen, armpennen en grote handpendekveren en het sterke contrast met de zwarte uiterste handpennen en de relatief donkere mantel (geschubd bij juvenielen, egaal grijs bij adulte vogels). Cramp (1983) geeft een vorkdiepte van 10-25mm op voor juveniele Drieteenmeeuwen, zodat we bij hen soms ook diep gevorkte staarten kunnen aantreffen. Bij jonge Drieteenmeeuwen zijn normaal de uiterste vier handpennen grotendeels zwart (Fig. 4), bij Vorkstaartmeeuwen de uiterste vijf pennen (Fig. 5).



Figuur 4. Juvenile Drieteenmeeuw, handvleugel *Primaries of juvenile Black-legged Kittiwake* (C.J. Camphuysen)



Figuur 5. Adulte Vorkstaartmeeuw, 8 buitenste handpennen *Adult Sabine's Gull, 8 outer primaries* (C.J. Camphuysen).

De opvallende witte veertoppen van volwassen Vorkstaartmeeuwen kunnen zijn afgesleten, zoals bij het Texelse geval van 2009 (Fig. 5), waarmee ze als onderscheidend kenmerk wegvallen. De bovenvleugel van juveniele Vorkstaartmeeuwen is minder contrastrijk dan die van adulte exemplaren en de grijze mantelveren zijn geschubd (Fig. 6).

Tabel 2. Vergelijking biometrische gegevens van juveniele en adulte Vorkstaartmeeuwen, juveniele Drieteenmeeuw, adulte Dwergmeeuwen en Ross' Meeuwen *Comparison of biometrics of juvenile and adult Sabine's Gulls, juvenile Black-legged Kittiwakes, and adult Little Gulls and Ross's Gulls; see Table 1 for an explanation of the measurements* (CJ Camphuysen).

	Vorkstaartmeeuw	Drieteenmeeuw ²	Dwergmeeuw	Ross' Meeuw ⁷
	Sabine's Gull	Bl-I. Kittiwake	Little Gull	Ross' Gull
Sn1	25.7 ¹ (22-26)	33.3 (28-38)	19.4-26.2 ^{4,5}	16.5-20.2
Sn2	13.0 ¹	17.0 (14-19)	12.9-15.7 ⁵	
Snh1	7.5 ¹	10.9 (9-13)	6.0-6.5 ⁵	
Snh2	7.1 ¹ (6.8-8.5)	9.2 (8-10)	4.9-5.7 ⁵	
Kop	65 ¹	85.7 (78-95)	63-67 ⁵	
Tarsus	33 ¹ (29-36)	34.0 (32-37)	24-29 ^{4,5}	28.5-32.9
Vleugel	271 ¹ (248-288)	307 (288-336)	204-237 ^{4,5}	264-277
Staat	gevorkt	licht gevorkt	licht gevorkt	wigvormig
Staatvork	(15-30)	10-25 ³	4-8 ⁶	

¹single juvenile, Texel 30 Sep 2007; (range) based on >58 adults from Cramp 1983 and Pyle 2008; ²mean and (range) based on 45 juveniles washed ashore in The Netherlands, 1983-2008 (NZG/NSO, CJ Camphuysen); ³range based on 48 adults, Cramp 1983; ⁴range based on 62 adults, Cramp 1983; ⁵measurements 3 adults and subadults (NZG/NSO, CJ Camphuysen), ⁶based on unspecified number of juveniles, Cramp 1983; ⁷range based on 12 adults, Cramp 1983

Biometrische gegevens van juveniele meeuwen worden zelden gegeven in de gangbare handboeken. Vaak wordt volstaan met de opmerking "onvolwassen vogels wat kleiner" (Glutz von Blotzheim & Bauer 1982; Cramp 1983). Van de meeuwen in Tabel 2 zijn Drieteenmeeuwen het grootst. Juveniele Drieteenmeeuwen zijn de voornaamste kandidaten om met Vorkstaartmeeuwen verward te worden. Tijdens dissecties op het NIOZ zijn biometrische gegevens van eerstejaars Drieteenmeeuwen verzameld (n= 45), die hier worden gebruikt ter vergelijking met de gepubliceerde maten van (meest volwassen, dus relatief grote) Vorkstaart-, Dwerg- en Ross' Meeuwen. Van overlap in snavellengte tussen (juv) Drieteenmeeuw en (ad) Vorkstaartmeeuw is geen sprake, en op grond van de vleugellengte kunnen beide soorten ook uit elkaar gehouden worden (Vorkstaartmeeuw VL <288mm, Drieteenmeeuw juv VL >288mm). Dwergmeeuwen (VL <237mm) hebben een kortere vleugel dan Vorkstaartmeeuwen (VL >248mm).



Figuur 6. Vorkstaartmeeuw bovenzvleugelpatroon juveniel (links) en adult (rechts) *Sabine's Gull upper wing pattern juvenile (L) and adult (R)* (CJ Camphuysen).



Figuur 7. Bovenvleugelpatroon juveniele Drieteenmeeuw (boven), juveniele Vorkstaartmeeuw (midden) en juveniele Dwergmeeuw (onder). Niet op schaal. *Upperwing pattern of juvenile Black-legged Kittiwake (top), adult Sabine's Gull (centre) and juvenile Little Gull (bottom). Not to scale.* (CJ Camphuysen).

In combinatie met de grijze subterminale vlekken op de armpennen is verwarring tussen die laatste twee soorten dus wel heel onwaarschijnlijk, of althans onnodig. Bij resten van een juveniele Ross' Meeuw is het oppassen geblazen. De vleugels en pootjes zijn ongeveer even lang als die van een Vorkstaartmeeuw en de armpennen zijn eveneens spierwit. De vleugelpunt van een juveniele Ross' Meeuw heeft echter een duidelijk andere tekening (pen 4-7

grotendeels wit met een zwarte top, die een verder naar binnen doorlopende achterrand vormt; Howell & Dunn 2007).

Het karakteristieke kleurpatroon van de bovenzvleugel van een Vorkstaartmeeuw wordt veroorzaakt door drie contrasterende driehoeken: een grijze (geschubd grijze bij juveniel) mantel, een witte achtervleugel (waaronder ook de buitenste armpendekveren en de binnenste handpendekveren) en een zwarte distale handvleugel. Bij juveniele vogels zijn de contrasten wat minder dan bij een adult (Fig. 6). Een opvallend aspect in vergelijking met bijvoorbeeld de Drieteenmeeuw is het kleurverschil tussen de grijze armpendekveren en de veel donkerder handpendekveren (net zo donker als de uiterste handpennen) bij Vorkstaartmeeuwen (Figs. 6-7). Drieteenmeeuwen hebben een zwarte band over arm en handvleugel lopen. De donkere dekveertjes op de armvleugel zijn zwart bij Drieteenmeeuwen, niet grijs, zoals bij Vorkstaartmeeuwen (Fig. 7). Let op dat dit kenmerk bruikbaar is tot de rui naar eerste zomerkleed, waarbij de donkere veren op de armvleugel worden vervangen door grijze veren. Dwergmeeuwen zijn veel minder contrastrijk dan de beide andere soorten en de binnenste handpennen zijn grotendeels grijs en wekken nooit die vlammend witte indruk die zo typerend is voor Vorkstaartmeeuwen (zoals dat zelfs op de foto van Jan den Ouden te zien is; Fig. 1). Erg jonge juveniele Dwergmeeuwen lijken zelfs een grotendeels grijze vleugel te hebben (Fig. 7), omdat de contrasten zich ontwikkelen gedurende de herfst voorafgaande aan de eerste winter.



Figuur 8. Buitenste handpendekveren van juveniele (A) en adulte (B) Vorkstaartmeeuw geheel grijs/zwart, vergeleken met juveniele Drieteenmeeuw (C) met opvallend licht veld op de binnenvlag (B). *Outer primary coverts of juvenile (A) and adult (B) Sabine's Gull blackish, compared with light posterior vane in juvenile Kittiwakes (C)* (CJ Camphuysen).

Een goed onderscheidend kenmerk kan worden aantreffen in de handpendekveren. Terwijl de buitenste handpendekveren van Vorkstaartmeeuwen geheel grijs/zwart zijn, hebben Drieteenmeeuwen hier een opvallend licht veld op de binnenvlag (Fig. 8). Een ander goed kenmerk voor zowel Drieteenmeeuw als Dwergmeeuw is de aanwezig-

heid van zwarte subterminale bandjes op zowel binnen- als buitenvlaggen van P5-6. Bij Vorkstaartmeeuwen zit er hoogstens een klein zwart vlekje op de buitenvlag van P5, maar vaak is deze geheel wit. Op P6 zit zelfs helemaal geen subterminaal bandje (de donkere tekening loopt van de basis tot –bijna- aan de top). Daarnaast is de basis van de schacht bij Drieteenmeeuwen zwart, maar bij Vorkstaartmeeuwen wit (Fig. 7).

Veel op leeftijd gebrachte Vorkstaartmeeuwen in Nederland bleken juveniel te zijn. Van der Vliet (2008) beschrijft een geval in eerste zomerkleed voor de kust van Scheveningen (juli 2008) met versleten binnenste handpennen (P1-6), verse buitenste handpennen (P7-9) en een nog onvolgroeide P10. Dit soort kleden (vogels van deze leeftijd trekken normaal niet ver naar het noorden) zijn zeer zeldzaam in onze omgeving, maar uitgerekend bij vondsten kunnen details zoals slagpenrui en veerslijtage goed bekeken worden. Toekomstige vindsters zouden dan ook altijd de resten van Vorkstaartmeeuwen moeten verzamelen en althans even voorleggen voor een nauwkeurige inspectie op het NIOZ of bij Naturalis (Leiden). Studiemateriaal van dit soort vogels, broedend in het hoge noorden en overwinterend op de open oceaan, is nu eenmaal zeldzaam.

Checklist: herkenning op het strand op basis van de vleugel

Aangespoelde dode meeuwen bestaan vaak uit weinig meer dan twee vleugels en een borstbeen en vaak ontbreken de armpennen. Het karakteristieke vleugelpatroon van een Vorkstaartmeeuw kan dus helemaal zijn weggevallen door ontbrekende veren. Uitgaande van mogelijke verwarring tussen juveniele Drieteenmeeuw en Vorkstaartmeeuw (alle leeftijden), zouden de volgende kenmerken tot een positieve determinatie moeten leiden (Tabel 3):

Tabel 3. Checklist vleugelkenmerken Vorkstaartmeeuw *Checklist characteristics of wings of Sabine's Gulls*

	Vorkstaartmeeuw	Drieteenmeeuw (juv)
Vleugellengte gestrekt	< 300mm ^{Tabel 2}	> 300m ^{Tabel 2}
Binnenste handpennen wit	P1-3	P1-4
Binnenste handpennen	witte schacht ^{Fig. 6}	zwarte schacht ^{Fig. 4}
Buitenste handpennen	witte rand binnenvlag	brede witte tong
P7-10	witte top (adult)	zwarte top
Handpennen	Hooguit klein vlekje P5	Subterminale bandjes P5-6
Handpendekveren	Geheel donker ^{Fig. 8}	Licht veld binnenvlag ^{Fig. 8}
Donkere dekveren arm → hand	contrast grijs → zwart ^{Fig. 7}	alle zwart ^{Fig. 7}

Dankwoord

Jan den Ouden stimuleerde het opstellen van dit overzicht door zijn vondst van een Vorkstaartmeeuw op Vlieland. Roy Slaterus, Michiel van den Bergh, Mardik Leopold en Bob Loos stelden kadavers van Vorkstaartmeeuwen ter beschikking aan de hand waarvan biometrische gegevens konden worden verzameld en welke gebruikt werden om dit stuk te illustreren.

Summary

During beached bird surveys, especially when dealing with incomplete, dirty or rotten carcasses, the identification of birds found is not always easy. In Dutch beached bird surveys, it was noted that Sabine's Gulls were found rather less frequently than expected, considering frequencies of sightings during sea-watches in autumn. Possibly, Sabine's Gulls are overlooked or confused with for example juvenile Black-legged Kittiwakes. In this paper, diagnostic characteristics of Sabine's Gulls are listed and compared with characteristics of superficially similar species (juvenile Kittiwakes, Little Gulls and Ross's Gulls). Confusion was considered least likely with juvenile Little Gulls, which do not feature a flashing white wing panel, but have dark grey subterminal spots on inner primaries and secondaries (Fig. 7). Sabine's Gulls have a distinctly smaller bill than Black-legged Kittiwakes, and the wing length, even of adult Sabine's Gulls, should be shorter than even very small juvenile Kittiwakes (some of the juvenile Kittiwakes used for Table 2 had still growing primaries). Features to separate Sabine's Gulls from juvenile Kittiwakes include the dark shaft of white inner primaries in the latter (pure white in Sabine's Gull; compare Figs 4 & 6), a rather narrow white edge of the inner vane in the blackish outer primaries of Sabine's Gulls (Fig. 5-6) versus a broad white tongue on primaries in Kittiwakes (Fig. 4), white tipped outer primaries in adult Sabine's Gull (may wear off; Fig. 5), more or less entirely white primaries 5-6 in Sabine's Gulls, with at best a very small subterminal spot on P5 (subterminal bands on P5 and P6 in Kittiwake), completely dark primary coverts in Sabine's Gulls, dark coverts with a distinct light inner vane in Kittiwakes (Fig. 8), and a clear colour contrast between mantle/secondary coverts (grey) and primaries/ primary coverts (blackish) in Sabine's Gulls as opposed to black feathers in a rather narrow band running diagonal over the arm towards the equally black primary coverts and outer primaries in Black-legged Kittiwakes.

Referenties

- Blomqvist S. & Elander M. 1981. Sabine's Gull (*Xema sabini*), Ross's Gull (*Rhodostethia rosea*) and Ivory Gull (*Pagophila eburnea*), Gulls in the Arctic: a review. *Arctic* 34(2): 122-132.
- Boele A. & E. van Winden 2011. Vorkstaartmeeuw: fraaie zeldzaamheid boven ruige zee en dwaalgast in het binnenland. *SOVON Nieuws* 24(3): 7-9.
- Cramp S. & K.E.L. Simmons (eds) 1983. *The Birds of the Western Palearctic*, 3. Oxford Univ. Press, Oxford.
- Glutz von Blotzheim U.N. & K.M. Bauer 1982. *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*, 8/I. Akad. Verl., Wiesbaden.

- Howell S.N.G. & J. Dunn 2007. Gulls of the Americas. Peterson Reference Guides, Houghton Mifflin Harcourt Publ., New York.
- Pyle P. 2008. Identification guide to North American birds, II. Slate Creek Press, Point Reyes Station, California.
- Scott R.E. 1965. Detailed description of a first-winter Sabine's Gull. Brit. Birds 58: 20-21.
- Stenhouse I.J., Egevang C. & R.A. Phillips 2011. Trans-equatorial migration, staging sites and wintering area of Sabine's Gulls *Larus sabini* in the Atlantic Ocean. Ibis, published online 31 October 2011.
- Vliet R. van der 2008. Eerste zomerkleed Vorkstaartmeeuw *Larus sabini* te Scheveningen op 22 en 23 juli 2008. *Sula* 21(2): 62-65.

Zie ook: <http://www.freewebs.com/merseybirders/gullidentificationpage.htm>^(Acc 7/12/2011)

Adresgegevens auteur:

C.J. Camphuysen^{1,2} & Rob van Bemmelen³

¹Koninklijk Nederlands Instituut voor Zeeonderzoek, postbus 59, 1790 AB Den Burg, Texel, kees.camphuysen@nioz.nl

²Nederlandse Zeevogelgroep, werkgroep Nederlands Stookolieslachtoffer Onderzoek, Stolpweg 12, 1797AV Den Hoorn, Texel

³IMARES postbus 57, 1780 AB Den Helder



Juvenile Vorkstaartmeeuw, Noordzee, 17 oktober 2011. *Juvenile Sabine's Gull, North Sea, 17 October 2011* (Martijn de Jonge)